

YPATINGOJI TEISENA NAUJAJAME CIVILINIO PROCESO KODEKSE

Lektorė Inga Žemkauskienė

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 93
Elektroninis paštas stcpk@ltu.lt

*Pateikta 2001 m. rugsėjo 5 d.
Parengta spausdinti 2002 m. gegužės 20 d.*

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros profesorius dr. **Pranas Vytautas Rasimavičius** ir šio fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros docentė dr. **Dangutė Ambrasienė***

S a n t r a u k a

Straipsnio tikslas yra apžvelgti, kaip naujajame Civilinio proceso kodekse, kuris įsigalios nuo 2003 m. sausio 1 d., reglamentuojama ypatingoji teiseną.

Lyginant galiojančio Civilinio proceso kodekso ir naujojo Civilinio proceso kodekso nuostatas, analizuojamos ypatingosios teisenos reglamentavimo naujajame Civilinio proceso kodekse naujovės.

Pažymėtina, kad naujajame Civilinio proceso kodekse iš esmės naujai reglamentuojamas procesas ypatingosios teisenos bylose:

- atsisakyta ginčo dėl teisės buvimo kaip pagrindinio kriterijaus, atibojant ieškininės teisenos bylas nuo ypatingosios teisenos bylų;
- prioritetas priskiriamas bylas, nagrinėtinas ypatingąja teise, suteikiamas tikslingumo kriterijui, bylų pobūdžiui (viešojo intereso bylose buvimui);
- įtvirtintas inkvizitorinis proceso modelis ypatingojoje teise, su jam būdingais oficialumo, imperatyvumo, riboto žodiškumo bei viešumo principais;
- įtvirtintas aktyvaus teisėjo procese statusas.

Straipsnyje taip pat išreikšta abejonė dėl blanketinių normų, nukreipiančių į atskirus Civilinio kodekso straipsnius, įtvirtinimo, motyvuojant tuo, kad visos procesinės teisės normos turėtų būti kodifikuotos tik Civilinio proceso kodekse.

Straipsnyje daroma išvada, kad austriškosios ir vokiškosios ypatingosios teisenos koncepcijos pagrindu nustatytas ypatingosios teisenos reglamentavimas naujajame Civilinio proceso kodekse turėtų užtikrinti operatyvų ir koncentruotą procesą bei sudaryti prielaidas veiksmingiau įgyvendinti ypatingajai teisei keliamus uždavinius.

Priimto naujojo Civilinio proceso kodekso tikslas – iš esmės naujai reglamentuoti pažeistų materialinių subjektinių teisių gynimo procedūrą, pritaikant ją pasikeitusiems bei naujai susiformavusiems civiliniams, komerciniams, darbo, šeimos ir kitiems teisiniams santykiams.

Ypatingosios teisenos instituto reforma taip pat buvo neišvengiama:

- 1) turėjo būti peržiūrėtas ypatingąja teise nagrinėjamų bylų sąrašas, kadangi galiojantis bylų priskyrimo ypatingajai teisei kriterijus – ginčo dėl teisės buvimas ar nebuvimas neatitiko visų bylų pobūdžio;
- 2) naujojo Civilinio kodekso normų (daiktinės teisės, šeimos teisės srityje) įgyvendinimui reikėjo sukurti procesą;

3) proceso koncentruotumo ir operatyvumo siekimas.

Šio straipsnio tikslas apžvelgti, kas naujo numatyta naujajame Civilinio proceso kodekse, kas perimta iš senojo Civilinio proceso kodekso.

1. Ypatingosios teisenos koncepcija naujajame Civilinio proceso kodekse

Kaip ir daugelio kitų Europos valstybių, Lietuvos civiliniame procese dviejų savarankiškų teisenų – ieškininės ir ypatingosios – egzistavimą nulėmė romėnų civilinės teisės recepcija. Dviejų teisenų buvimas lėmė jų atribojimo problemą. Bandant pagrįsti dviejų teisenų skirtumus, civilinio proceso teisės teorijoje egzistuoja kelios teorijos – tikslų, dalyko, pozityvizmo. Tikslų teorija grindžiama keliamais skirtingais teisenų tikslais. Ieškininės teisenos tikslas – pašalinti subjektinės materialinės teisės pažeidimą, o ypatingosios – užtikrinti tinkamą tam tikrų materialinės teisės normų įforminimą, siekiant išvengti subjektinės materialinės teisės pažeidimo. Dalyko teorija, kuria yra paremtas šiuo metu galiojantis Civilinio proceso kodeksas, ieškininę teiseną nuo ypatingosios atriboja pagal ginčo dėl teisės buvimo ar nebuvimo kriterijų. Pozityvizmo teorijoje nėra keliamas uždavinys apibūdinti ypatingosios teisenos esmę, kadangi, nustatant bylos nagrinėjimo tvarką, vienintelis kriterijus yra tikslingumas. Atsižvelgiant į viešąjį interesą ir civilinio proceso tikslus (procesu operatyvumą ir paprastumą), bylos yra priskiriamos vienai ar kitai teisei [1, p. 48–49]. Tačiau jau dvidešimtojo amžiaus pradžioje vyravo nuomonė, jog objektyvaus kriterijaus, atribojančio ieškininę teiseną nuo ypatingosios, nėra. Tam tikros kategorijos bylų priskyrimas vienai ar kitai teisei yra paremtas tikslingumu bei įstatymo leidėjo valia [2, p. 175].

Šiuo metu galiojančiame Civilinio proceso kodekse bylų, nagrinėtinų ieškininės ir ypatingosios teisenos tvarka, atribojimo pagrindinis kriterijus – tai *ginčo dėl teisės buvimas ar nebuvimas*. Civilinio proceso kodekso 271 straipsnio 3 dalyje [3] įtvirtinta nuostata, kad tais atvejais, jeigu nagrinėjant bylą ypatingosios teisenos tvarka kyla ginčas dėl teisės, nagrinėtiną ieškininės teisenos tvarka, teismas pareiškimą palieka nenagrinėtą ir išaiškina suinteresuotiems asmenims, kad jie turi teisę pareikšti ieškinį bendrais pagrindais. Tačiau analizuojant ypatingosios teisenos tvarka nagrinėjamas bylas matyti, kad kai kurių bylų pagrindas yra būtent ginčas dėl teisės, kaip, pavyzdžiui, skundai dėl notarų ir notarinius veiksmus atliekančių įstaigų pareigūnų veiksmų (Civilinio proceso kodekso 29 skirsnis); civilinės metrikacijos įstaigų įrašų neteisingumo nustatymas (Civilinio proceso kodekso 30 skirsnis); turinčių juridinę reikšmę faktų nustatymas (Civilinio proceso kodekso 30 skirsnis); asmens pripažinimas ribotai veiksniu (Civilinio proceso kodekso 283 str.). Remiantis tik vienu – ginčo buvimo ar nebuvimo kriterijumi atriboti vieną teiseną nuo kitos gana sunku. Be to, reikalavimas, kad kilus ginčui pareiškimas būtų paliekamas nenagrinėtas, lemia dviejų procesų būtinumą, o tai reiškia vélesnį galutinio sprendimo priėmimą, ir neužtikrina, kad bus įgyvendinti šiuolaikinio proceso operatyvumo ir koncentruotumo principai. Šiais motyvais galima būtų pagrįsti naujojo Civilinio proceso kodekso projekto rengimo darbo grupės pasiūlymą keisti ypatingosios teisenos koncepciją, atsisakant ginčo buvimo ar nebuvimo kaip esminio jos bruožo.

Naujojo Civilinio proceso kodekso 443 straipsnio 7 dalyje [4] nustatyta, kad byla, jeigu ji priskirtina ypatingosios teisenos veiklos sferai, bus išnagrinėta ypatingosios teisenos tvarka, neatsižvelgiant į tai, ar ją nagrinėjant kyla ginčas dėl teisės. Tai yra germaniškoji ypatingosios teisenos koncepcija, kurioje ginčo dėl teisės buvimas ar nebuvimas neturi svarbesnės reikšmės, kadangi svarbus ypatingajai teisei priskiriamų bylų pobūdis, šios teisenos uždavinių įgyvendinimas.

Atsisakius ginčo dėl teisės nebuvimo kriterijaus kaip vienintelio bylų priskyrimo ypatingajai teisei, neteko aktualumo ir ypatingosios teisenos bylų sąrašo pakeitimas, kadangi pagal savo pobūdį jis tikslinga nagrinėti ypatingosios teisenos tvarka. Galiojančiame Civilinio proceso kodekse numatytų ypatingosios teisenos bylų sąrašas – dėl turinčių juridinę reikšmę faktų nustatymo, įvaikinimo, šaukiamosios teisenos bylų, papildytas naujų bylų kategorijomis, numatytomis naujajame Civiliniame kodekse [5], t. y. bylos dėl nepilnamečio pripažinimo

veiksniu; dėl globos ir rūpybos; bylos, kylančios iš daiktinių teisių (apima galiojančio Civilinio proceso kodekso atskirą bylą rūšį dėl turto pripažinimo bešeimininkiu); hipotekos teisinių santykių; teismo leidimų išdavimo bei bylos dėl šeimos teisinių santykių (Civilinio kodekso 3.95 straipsnis. Nušalinimas nuo bendro turto tvarkymo; 3.124 straipsnis. Turto padalijimas nenutraukiant santuokos; teismo leidimas vienam tvarkyti santuokinį turtą; 3.93 straipsnis. Teismo leidimas sudaryti sandorį be sutuoktinio sutikimo; santuokos nutraukimas abiejų sutuoktinių sutikimu (anksčiau tai atliko civilinės metrikacijos įstaigos); 3.145 straipsnis. Pareiškimas dėl tėvystės pripažinimo).

Be abejo, ginčo dėl teisės buvimo ar nebuvimo kriterijus, kaip vienas iš ypatingosios teisenos bruožų, nėra paneigiamas naujajame Civilinio proceso kodekse, nes didžioji dauguma bylų vis dėlto yra ne ginčo pobūdžio, tačiau lemiamą reikšmę, atribojant ieškinine teise nagrinėtinas bylas nuo ypatingosios teisenos bylų, turės:

1) pačių bylų pobūdis. Faktai, kuriuos nustato ir patvirtina teismas, nagrinėdamas šias bylas, yra ypač svarbūs, nes jie lemia teisinių santykių atsiradimą, pasikeitimą ar pasibaigimą, t. y. yra siekiama sukurti sąlygas tinkamai įgyvendinti materialinę teisę (teismas netiesiogiai dalyvauja sudarant tam tikrus sandorius: pvz., hipotekos registravimas; teismo leidimo išdavimas; veiksnio suteikimas, apribojimas ar atėmimas). Šiose bylose, be privataus intereso, egzistuoja dar ir viešasis interesas, kad sąlygų ir faktų, kuriais remiantis turės būti priimamas sprendimas, egzistavimas būtų kruopščiai patikrintas nepriklausomos institucijos, turinčios tam visus įgaliojimus. Akivaizdu, kad kai kurios ypatingosios teisenos bylos galėtų būti sprendžiamos vykdomosios valdžios institucijų (pvz., asmens pripažinimas nežinia kur esančiu; veiksnio suteikimas; hipotekos registravimas), tačiau atsižvelgiant į jų svarbumą bei į tai, kad teismo procesas vis dėlto geriausiai pritaikytas nustatyti neakivaizdžius faktus, šių klausimų sprendimas yra perduotas teismams;

2) tikslingumas – geresnė asmenų privačių interesų apsauga (globos ar rūpybos nustatymas neveiksniams ar ribotai veiksniais pilnamečiams asmenims, asmens pripažinimas mirusiu). Šiuo motyvu būtų galima pagrįsti ir nebaigtinio bylų, nagrinėtinų ypatingosios teisenos tvarka, priešingai negu galiojančiame Civilinio proceso kodekse, sąrašo įtvirtinimą naujajame Civilinio proceso kodekse.

Kitus ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimo pasikeitimus lėmė naujos nuo 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusio Civilinio kodekso nuostatos, pavyzdžiui, asmens pripažinimo neveiksniu arba ribotai veiksnio tvarka. Apsispręsta dėl bylų dėl hipotekos (kilnojamojo turto įkeitimo) teisinių santykių priskyrimo ypatingajai teisei, todėl, įsigaliojus naujam Civilinio proceso kodeksui, neteks galios Hipotekos ir Kilnojamojo turto įkeitimo įstatymai.

Nors įtvirtinti bendri ypatingosios teisenos pagrindai, tačiau atskirų bylų – dėl šeimos teisinių santykių, dėl teismo leidimų išdavimo nagrinėjimo procedūrą turėtų detalai reglamentuoti Civilinio proceso kodekso normos, o ne būtų nukreipiama į atitinkamas Civilinio kodekso nuostatas. Civiliniame kodekse yra įtvirtintos tik kai kurios procesinės normos, kurias būtų galima laikyti įvadinėmis į tam tikro pobūdžio bylų nagrinėjimą, tačiau siekiant užtikrinti nuoseklų procesinį tokių bylų reglamentavimą, taip pat teisės sistemos požiūriu, šiuose skirsniuose turėtų būti nuosekliai reglamentuoti sprendžiami klausimai. Pavyzdžiui, naujojo Civilinio proceso kodekso 539 straipsnis nustato prašymo nutraukti santuoką abiejų sutuoktinių bendru sutikimu turinį, tačiau šiame straipsnyje yra nemažai blanketinių normų, nukreipiančių į atskirus Civilinio kodekso straipsnius. Pasirinktas toks procesinių teisinių santykių reglamentavimo būdas verčia abejoti naujojo Civilinio proceso kodekso nuoseklumu.

2. Nauji civilinio proceso principai naujajame Civilinio proceso kodekse

Naujajame Civilinio proceso kodekse nustatytas inkvizicinis ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimo modelis. Šis modelis grindžiamas oficialumo, viešumo, aktyvaus teismo principais. Priešingai ieškininėje teisei galiojančiam dispozityvumo principui, ypatingojoje teisei įtvirtinamas *oficialumo principas*. Šio principo veikimas pasireiškia tuo, kad proce-

sas ypatingojoje teiseñoje pradedas tiek suinteresuotam asmeniui padavus pareiškima, tiek ir teismo iniciatyva. Naujojo Civilinio proceso kodekso 443 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad bylų nagrinėjimas pradedas gavus pareiškėjo pareiškima, o 505 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teismo pareiga, priėmus sprendimą pripažinti pilnametį asmenį neveiksniu ar ribotai veiksniu, savo iniciatyva pradėti bylos dėl globos ar rūpybos šiam asmeniui nustatymo, globėjo ar rūpintojo paskyrimo nagrinėjimą ir pan.

Galiojančio Civilinio proceso kodekso 271 straipsnio 1 dalies norma nustato ypatingosios teisenos normų išimtinumo pobūdį, o tai reiškia, jog byla nagrinėjama pagal bendrąsias ieškininės teisenos taisykles, tai yra galioja ir bendri civilinio proceso principai (dispozityvumo, rungimosi) išskyrus išimtis, kurias nustato ypatingosios teisenos normos. Tik išimtiniais atvejais teisėjas yra įpareigotas surinkti atitinkamus įrodymus, jeigu jų nepateikia bylos dalyviai (Civilinio proceso kodekso 285 str. nustatyta teisėjo pareiga išreikalauti dokumentus, apibūdinančius fizinio asmens, kurio veiksnumo apribojimo klausimas sprendžiamas byloje, sveikatos būklę; 306⁴ str. reglamentuojami teisėjo veiksmai įvaikinimo byloje). Tai reiškia, kad šiuo metu Lietuvos civiliniame procese neveikia oficialumo ir inkvizicinis principai, kuriais grindžiama germaniškoji ypatingosios teisenos koncepcija ir naujasis Civilinio proceso kodeksas.

Naujojo Civilinio proceso kodekso 443 straipsnio 8 dalyje įtvirtinta bendra pareiga teismui imtis visų būtinų priemonių, kad būtų visapusiškai išaiškintos bylos aplinkybės (kai galiojančiame Civilinio proceso kodekse, kaip minėta, tokia pareiga įtvirtinta kaip išimtis); kituose straipsniuose numatytos specialios teismo pareigos dėl konkrečių įrodymų išreikalavimo ar kitokių veiksmų atlikimo, pavyzdžiui, 483 straipsnyje numatyta teismo, nagrinėjančio įvaikinimo bylą, pareiga išreikalauti atitinkamus duomenis apie įvaikinamojo vaiko kilmę; 491 straipsnio 2 dalyje numatyta teismo pareiga imtis visų būtinų priemonių, kad būtų apsaugotos globos ar rūpybos reikalingų asmenų teisės ir interesai ir pan. Bandant paaiškinti *inkvizicinio principo* įtvirtinimą ypatingojoje teiseñoje, pravartu būtų pasiremti germaniškosios koncepcijos atstovų motyvu, jog rungimosi ir dispozityvumo principai priverstų teisėją kapituluoti šalių atžvilgiu, o viešąjį interesą įgyvendinti, galima sakyti, būtų neįmanoma [1, p. 48]. Nagrinėdamas bylą ypatingosios teisenos tvarka, teismas privalo patikrinti visas aplinkybes, galinčias turėti įtakos sprendimui. Teismas, neapsiribodamas byloje pateikta medžiaga ir nepriklausomai nuo ginčo dėl teisės buvimo, išsiaiškina visas, jo nuomone, esmines bylos aplinkybes bei atsako į pateiktą klausimą.

Inkvizicinis principas draudžia teismui priimti sprendimą už akių. Toks draudimas įtvirtinamas naujojo Civilinio proceso kodekso 443 straipsnio 9 dalyje. Teismas privalo atsižvelgti į dalyvaujančio byloje asmens pateiktus įrodymus, neatsižvelgiant į tai, dalyvauja jis nagrinėjant bylą ar ne. Analizuojant šio reikalavimo realizavimą praktikoje, germaniškosios doktrinos atstovai iškelia dviejų ypatingosios teisenos uždavinių – tam tikrų teisės normų įgyvendinimo užtikrinimo ir proceso koncentruotumo – kolizijos problemą. Vienas iš Civilinio proceso kodekso projekto rengimo darbo grupės narių – daktaras V. Nekrošius neabejoja, kad draudimas priimti sprendimą už akių sudaro sąlygas vilkinti procesą, tačiau jis pabrėžia, kad negalima neatsižvelgti ir į kitą uždavinį, kuriam ypatingoji teisena ir yra sukurta – tai teisės realizavimo užtikrinimas [1, p. 51]. Todėl šios kolizijos sprendimo raktą galima rasti prisimenant dar kitą ypatingosios teisenos bruožą – šalių instituto nebuvimą, tai yra vienašalė teisena, todėl teismas, neatvykus vienam dalyvaujančiam byloje asmeniui (aišku, jeigu jo dalyvavimas nėra privalomas įstatymų nustatyta tvarka), remdamasis visais byloje surinktais įrodymais, taip pat ir neatvykusio asmens pateiktais, nagrinėja bylą atvykusio kito dalyvaujančio byloje asmens atžvilgiu. Toks kompromisas (kurio doktrininis pagrindas yra Austrijos profesoriaus H. F. Fašingo pasiūlymas) įtvirtintas naujojo Civilinio proceso kodekso 443 straipsnio 5 dalies nuostatoje, kad dalyvaujančių asmenų neatvykimas į teismo posėdį nekliudo teismui išnagrinėti bylą, išskyrus tuos atvejus, kai įstatymas numato privalomą dalyvaujančių asmenų dalyvavimą teismo posėdyje (pvz., 477 str. 3 d. įtvirtintas reikalavimas būtinai dalyvauti visiems dalyvaujantiems asmenims byloje dėl nepilnamečio pripažinimo veiksniu; 484 str. 4 d. byloje dėl įvaikinimo numatytas būtinas pareiškėjų, valstybinės įvaikinimo institucijos ir valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovų dalyvavimas ir kt.).

Atsižvelgiant į tai, kad naujajame Civilinio proceso kodekse ypatingoji teiseną modeliuojama inkviziciniu principu, galėtų būti diskutuojama dėl besąlygiško bylų dėl turinčių juridinę reikšmę faktų nustatymo priskyrimo šiai teisei. Dažnai pasitaiko, kad teismui nustatinėjant juridinę reikšmę turintį faktą – nuosavybės teisės į turimą, kyla ginčas dėl teisės. Tokiu atveju pagal galiojančio Civilinio proceso kodekso nuostatas šis ginčas turi būti nagrinėjamas ieškininės teisenos tvarka, vadovaujantis dispozityvumo, proceso šalių lygybės principais. Pagal naujojo Civilinio proceso kodekso nuostatas toks ginčas, nors ir kyla iš privačių teisinių santykių, pagrįstų dispozityvumu ir šalių lygybe, bus nagrinėjamas vadovaujantis jau ne dispozityvumo ir rungimosi, bet imperatyvumo bei viešumo principais. Abejotina, ar aki-vaizdus privataus pobūdžio ginčas, kilęs bylą nagrinėjant ypatingosios teisenos tvarka, turėtų būti nagrinėjamas vadovaujantis tokiais pat taisyklėmis kaip ir tos bylos, kuriose nėra iš privatinų teisinių santykių kylančio ginčo, o yra aiškiai išreikštas viešasis interesas. Tikslingumo kriterijus neturėtų vaidinti šiuo atveju absoliutaus vaidmens. Manytina, kad, kilus ginčui dėl nuosavybės teisės, juridinę reikšmę turintis faktas turėtų būti nustatomas, vadovaujantis ieškininės teisenos taisyklėmis.

Žodiškumo principo galiojimas ypatingojoje teisei yra apribotas. Naujojo Civilinio proceso kodekso 443 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta bendra norma, nustatanti, kad bylos nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka, išskyrus atvejus, kai kodeksas numato žodinį bylų nagrinėjimą. Žodinis bylų nagrinėjimas yra įtvirtintas bylų dėl asmens pripažinimo neveiksniu, nepilnamečio pripažinimo veiksniu, įvaikinimo ir kai kuriose kitose bylose. Pažymėtina, kad įsakmus žodiškumo principo nebuvimas nereiškia, kad teisėjas negali paskirti žodinio bylų nagrinėjimo. Naujojo Civilinio proceso kodekso 443 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta teismo teisė nuspręsti, kada konkreči byla bus nagrinėjama žodinio nagrinėjimo forma.

Svarbu pažymėti ir tai, kad ypatingojoje teisei ribotai realizuojamas ir *viešumo principas*. Pavyzdžiui, naujojo Civilinio proceso kodekso 484 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas imperatyvus reikalavimas, kad įvaikinimo bylos būtų nagrinėjamos uždareme teismo posėdyje (tokios nuostatos galiojančiame Civilinio proceso kodekse nėra).

Aptarti naujajame Civilinio proceso kodekse įtvirtinti principai lemia aktyvų teismo (teisėjo) vaidmenį procese. Šių principų įtvirtinimas sudaro sąlygas neformaliai procesui. Paliekama teisė teisėjui pačiam nuspręsti, kokią pasirinkti bylų nagrinėjimo formą (žodžiu ar ne), teisėjo nesaisto dalyvaujančių bylose asmenų pateikti įrodymai, jis turi teisę ir pareigą pats rinkti įrodymus, kartu padidinama teisėjo atsakomybė už bylų baigtį. Šiuo atveju teismo elgesys iš esmės bus kaip vykdomosios valdžios atstovo, nagrinėjančio visas, jo nuomone, svarbias bylas aplinkybes ir atsakančio į iškeltus klausimus. Ši teismui numatyta funkcija ypatingojoje teisei paaiškina klasikinių civilinio proceso principų (dispozityvumo, rungtyniškumo ir pan.) taikymo ypatingojoje teisei ribojimą.

Norėčiau aptarti dar keletą germaniškosios ypatingosios teisenos koncepcijos nuostatų, susijusių su betarpiškumo principo ribojimu, kurias viename savo straipsnių yra analizavęs ir daktaras V. Nekrošius [1, p. 51]. Betarpiškumo principu vadovujamasi, kai sprendimas grindžiamas tik tais įrodymais, kuriuos ištyrė ir įvertino bylą nagrinėjantis teismas. Šis principas germaniškosios doktrinos valstybių ypatingojoje teisei veikia ribotai, kadangi nagrinėjančio bylą teisėjo pasikeitimas neturi jokių teisinių pasekmių – bylos nereikia atidėti ir nagrinėti iš naujo. Betarpiškumo, bylų nagrinėjimo nepertraukiamumo ir teisėjų sudėties nekintamumo principai yra įtvirtinti naujojo Civilinio proceso kodekso bendrosiose nuostatose ir specialių normų, ribojančių šių principų taikymą ypatingosios teisenos bylose, V Civilinio proceso kodekso knygoje, reglamentuojančioje ypatingąją teiseną, nenustatyta. Teisėjų sudėties pasikeitimas bylų nagrinėjimo metu nesukels teisinių pasekmių (bylos nagrinėjimas neturės būti atidėtas ir po to pradėtas nuo pat pradžios) tik tuo atveju, jeigu dalyvaujantys bylose asmenys neprieštaraus, kad byla būtų nagrinėjama toliau nuo to procesinio veiksmo, kurį atlikus ji buvo atidėta. Kadangi ypatingosios teisenos bylų nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka, diskutuotinas ir šalių teisės būti išklaustoms realizavimas ypatingojoje teisei. Tačiau tai neturėtų būti abejonių dėl šios teisės įgyvendinimo pagrindu, kadangi aptariamo Civilinio proceso kodekso 443 straipsnio 5 dalyje nustatyta teismo teisė nuspręsti konkrečią bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka, taip pat yra įtvirtintos imperatyvios normos

dėl atskirų kategorijų bylų nagrinėjimo žodine forma.

Išvados

Apibendrinant straipsnyje išanalizuotas naujojo Civilinio proceso kodekso nuostatas, būtų galima pažymėti, kad naujasis Civilinio proceso kodeksas yra pakankamai pritaikytas pasikeitusiems bei naujai susiformavusiems civiliniams, komerciniams, darbo, šeimos ir kitiems teisinimas santykiams:

- įtvirtinti aiškūs bylų priskyrimo kriterijai, grindžiami bylų pobūdžiu ir jo nulemtu viešo intereso tokiose bylose buvimu, kuris pasireiškia valstybės pareiga užtikrinti, kad tam tikrų teisinių santykių sąlygų egzistavimas būtų kruopščiai patikrintas, o tikrinančiojo teisės nebūtų varžomos šių teisinių santykių dalyvių valios;
- įtvirtintas aktyvaus teisėjo procese statusas;
- nustatyti aiškūs bylų nagrinėjimo ypatingąja teiseną principai;
- sudarytos sąlygos koncentruotam ir operatyviam procesui.

Tačiau kelia abejonių besąlygiškas bylų dėl turinčių juridinę reikšmę faktų nustatymo priskyrimas ypatingajai teisei, blanketinių normų, nukreipiančių į atskirus Civilinio kodekso straipsnius, įtvirtinimas.

LITERATŪRA

1. **Nekrošius V.** Ypatingoji teiseną civiliniame procese – prigimtis, esmė, santykis su ieškinine teisei ir reforma (lyginamoji analizė) // Teisė. 1999. 33 (3).
2. **Жеруолис Ю.** Сущность советского гражданского процесса. – Вильнюс, 1969.
3. **Lietuvos Respublikos** civilinio proceso kodeksas. – Vilnius, 1994.
4. **Lietuvos Respublikos** civilinio proceso kodeksas. – Vilnius, 2002.
5. **Lietuvos Respublikos** civilinis kodeksas. – Vilnius, 2000.

The Regulation of Non-contentious Proceedings in the New Code of Civil Procedure

Lecturer Inga Žemkauskienė

Law University of Lithuania

SUMMARY

The present article is an overview of the regulation of non-contentious proceedings in the new Code of Civil Procedure of Lithuania.

It analyses the novelties of regulation of non-contentious proceedings in the new Code of Civil Procedure by comparison with the provisions of the existing Code of Civil Procedure and the new Code of Civil Procedure.

It is stated that the reform of non-contentious proceedings under the new Code of Civil Proceedings results in:

- *repudiation of a dispute over law as a basic criterion by distinguishing contentious proceedings from non-contentious ones;*
- *the criterion of expediency and the presence of public interest is given priority in ascribing cases falling under non-contentious proceedings to court.*
- *consolidation of an inquisitorial procedure model in non-contentious proceedings with relevant principles of formality, imperativeness (obligation), limited oral procedure and*

publicity.

The article concludes that the regulation of non-contentious proceedings in the new Code of Civil Procedure established on the basis of the German and Austrian concept of non-contentious proceedings should result in an effective and concentrated process and establish conditions for the optimum realization of goals set out for non-contentious proceedings.

